

Justyna Zwolan  
(Uniwersytet Warszawski,  
e-mail: justyna.zwolan@gmail.com)

## **ŚWIADOMOŚĆ FONOLOGICZNA UCZNIÓW DRUGIEJ KLASY SZKOŁY PODSTAWOWEJ**

### **CHARAKTERYSTYKA ŚWIADOMOŚCI FONOLOGICZNEJ**

*Świadomość fonologiczna* jest podtypem świadomości językowej [zob. Łobacz 1997]. Rozumienie terminu *świadomość fonologiczna* bywa jednak bardzo różne. Wiąże się je ze sprecyzowaniem pojęć takich jak *kompetencja językowa* oraz *wiedza językowa*. I.G. Mattingly łączy świadomość językową z dostępem do określonych elementów systemu językowego w leksykonie umysłowym [zob. Mattingly, za: Łobacz 1997]. Dostęp ten w większości wypadków jest nieuświadomiony. Świadomość językowa jest tutaj związana z uaktywnieniem wiedzy o strukturze gramatycznej wypowiedzi. Logan z kolei uważa, że świadomość metajęzykowa stoi w opozycji do wewnętrznej wiedzy językowej i pozwala na uzewnętrznione mówienie o strukturalnych cechach języka oraz na posługiwanie się jednostkami językowymi [zob. Logan, za: Łobacz 1997]. Świadomość językowa jest więc nie tylko wiedzą językową, ale także dodatkową umiejętnością pozwalającą na jej ujawnienie.

Większość współczesnych badaczy przychyliła się ku koncepcji, iż *świadomość fonologiczna* odnosi się do zdawania sobie sprawy z dźwiękowej struktury języka, a więc z faktu, że wyrazy złożone są z sylab i fonemów, mogą się rymować, zaczynać oraz kończyć taką samą głoseką [zob. Cats, za: Łobacz 1997]. Według Ben-Drora jest to umiejętność rozpoznawania i manipulowania wewnętrznymi fonemicznymi składnikami mówionych wyrazów [zob. Ben-Dror, za: Łobacz 1997]. Zdaniem Stanisława Milewskiego na normatywny rozwój *świadomości fonologicznej* pozwala tylko prawidłowe funkcjonowanie słuchu fonemowego, co gwarantuje prawidłowo rozwiniętą świadomość fonemową [zob. Milewski 1992]. Dodatkowe niejasności stwarza dotychczasowy brak jednej spójnej definicji słuchu fonematycznego. Zdzisław M. Kurkowski wyszczególnia słuch fonemowy jako jeden z elementów słuchu mownego. Dzieli on słuch mowny na:

- słuch fonemowy – odróżnianie bądź utożsamianie dwóch wypowiedzi różnych lub takich samych fonologicznie;

- słuch fonetyczny – odróżnianie różnych głosek należących do tej samej klasy fonemów;
- słuch prozodyczny – różnicowanie elementów prozodycznych wypowiedzi;
- analizę i syntezę głoskową oraz sylabową – świadome wyróżnianie głosek / sylab w wypowiedzi z zachowaniem ich kolejności i łączenie głosek / sylab w całość brzmieniową;
- pamięć słuchową wypowiedzi – przywoływanie wyobrażeń dźwięków mowy (wyrazów i cech prozodycznych);
- asocjacje dźwięków mowy – kojarzenie wzorców słuchowych z odpowiednimi pojęciami, przypisywanie znaczeń wypowiedziom, a co za tym idzie, powstawanie odmiennych reakcji na różne bodźce;
- lateralizację percepcji dźwięków mowy – wskazywanie na prawouszną percepcję dźwięków mowy [Kurkowski 2013].

Szczegółową charakterystyką *świadomości fonologicznej* zajmuje się Grażyna Krasowicz-Kupis. *Świadomość fonologiczna* według tej badaczki umożliwia dzielenie słów na jednostki fonologiczne, rozróżnianie ich oraz łączenie w słowa (sylaby, elementy śródsylabowe, czyli subsylaby – rymy i aliteracje, fonemy). Zdolność ta przejawia się w tworzeniu rymów i aliteracji oraz we wczesnych zabawach językowych dzieci polegających na tworzeniu np. sekretnych języków, w których pewne dźwięki są w zamierzony sposób dodawane albo zamieniane w słowach [zob. Krasowicz-Kupis 1999].

W Polsce problematyką *świadomości fonologicznej* zajmują się także Barbara Kaja i Alicja Maurer. B. Kaja wyodrębnia trzy sprawności w obrębie *świadomości fonologicznej*:

- świadomość części sylaby;
- prostą świadomość fonologiczną;
- wieloaspektową świadomość fonologiczną.

Prosta świadomość fonologiczna dotyczy wyodrębniania wyrazów oraz ich analizy fonemowej, wieloaspektowa natomiast obejmuje bardziej złożone operacje fonologiczne, takie jak jednoczesna identyfikacja i analiza lub wyodrębnianie i porównywanie. Wieloaspektowa świadomość fonologiczna zawiera z kolei następujące komponenty:

- świadomość struktury słowa;
- analizę i syntezę słuchową;
- pamięć słuchową;
- koncentrację uwagi [por. Krasowicz-Kupis 2004].

A. Maurer określa *świadomość fonologiczną* jako możliwość skoncentrowania się na dźwiękach mowy tworzących słowa lub na fonemowej strukturze słów niezależnie od ich znaczenia [zob. Maurer 2006].

Wielu autorów zaznacza, że nie wszystkie elementy językowe są w równym stopniu dostępne w słuchowym odbiorze wypowiedzi. Sylaby są wyróżniane na bazie akustycznej w sposób naturalny, nie ma zaś wyrazistych granic akustycznych dla pojedynczych słów czy fonemów. Te ostatnie są

bardzo abstrakcyjne – nie istnieje ich proste odniesienie do dźwięków na poziomie percepcyjnym. Podział wypowiedzi na tworzące ją jednostki wymaga świadomości faktu, iż takie elementy są wyłącznie nieprecyzyjnymi, abstrakcyjnymi paralelami sposobu, w jaki te fonemy są reprezentowane w warstwie brzmieniowej słowa [por. Krasowicz-Kupis 2004].

W literaturze rozumienie terminu *świadomość fonologiczna* jest więc rozmaite. Terminy *kompetencja*, *świadomość* czy *sprawność* stosowane są przez badaczy w niejednoznacznych, niesprecyzowanych znaczeniach. Często ich zakresy się pokrywają lub też traktuje się je jako pojęcia synonimiczne. *Świadomość fonologiczną* określa się jako wiedzę o języku (A. Maurer), wiedzę, ale i umiejętności pozwalające na jej ujawnienie (P. Łobacz), ale również jako zdolności przejawiające się w umiejętnościach identyfikacji elementów fonologicznych i posługiwania się nimi w sposób celowy (G. Krasowicz-Kupis).

## NARZĘDZIA BADAWCZE

Badanie świadomości fonologicznej uczniów drugiej klasy szkoły podstawowej zostało przeprowadzone za pomocą następujących testów:

- *Nieznany język* Marty Bogdanowicz,
- *Test odtwarzania struktur rytmicznych* Miry Stambak,
- *Zetotest* Grażyny Krasowicz-Kupis.

Dzięki testom zostały zbadane następujące aspekty świadomości fonologicznej, odpowiednio:

- kompetencje fonologiczne (ocena poziomu rozwoju słuchu fonemowego oraz umiejętności fonologicznych polegających na analizie struktury fonemowej sztucznych słów w postaci analizy i syntezy głoskowej oraz sylabowej);
- percepcja słuchowa;
- bezpośrednia pamięć słuchowa słów.

*Nieznany język* mierzy różnorodne umiejętności fonologiczne: umiejętność różnicowania głosek (słuch fonemowy), sprawność dokonywania operacji (analizy i syntezy) na cząstkach fonologicznych, pamięć fonologiczną [zob. Bogdanowicz 2011].

Składa się z 87 prób tworzących siedem rodzajów zadań: porównywanie paronimów, analizę paronimów, analizę sylabową, syntezę sylabową, analizę fonemową, syntezę fonemową i pamięć fonologiczną. Badanie przeciętnie trwa około 8 minut.

Podstawowym wynikiem w teście jest suma punktów uzyskanych za wykonanie 87 prób. Można obliczać też wyniki cząstkowe – dla każdej grupy zadań oddzielnie.

*Nieznany język* został przeznaczony dla dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym. Jego cechą charakterystyczną jest operowanie materiałem bezsensownym (słowa nie mają w tym teście żadnego znaczenia).

Na test ten składają się poniższe elementy:

- Badanie słuchu fonemowego – sprowadza się do porównywania i analizy paronimów.

Ta część złożona jest z 25 par wyrazów różniących się tylko jedną głoską. Osoba badająca wypowiada je po dwa wyrazy. Dziecko ma za zadanie porównać, czy słyszy słowa takie same czy też różne. Odpowiedzi zapisuje się w tabelce. W wypadku błędu można powrócić do określonej pary i spróbować jeszcze raz. Dzieci w wieku szkolnym, w wypadku różnego brzmienia wyrazów, mają podać parę głosek, którymi różnią się słowa.

- Badanie umiejętności fonologicznych – polega na analizowaniu struktury fonemowej sztucznych słów, sprowadza się do dokonywania analizy i syntezy sylabowej oraz głoskowej.

Na poziomie sylabowym przewidziane są 2 próby:

- analiza sylabowa – osoba badająca podaje 5 wyrazów mających kolejno od 1 do 5 sylab. Zadaniem dziecka jest określenie liczby sylab w słyszanych słowach. Ważne jest jednoczesne wyklaskiwanie sylab przez dziecko;
- synteza sylabowa – osoba badająca podaje 5 wyrazów mających kolejno od 2 do 6 sylab, wyraźnie zaznaczając ich podział na sylaby. Zadaniem dziecka tym razem jest rozpoznanie, jaki to wyraz.

Na poziomie fonemowym także wyróżnia się 2 próby:

- analiza fonemowa – osoba badająca mówi 8 wyrazów zawierających kolejno od 3 do 10 głosek. Dziecko ma odpowiedzieć, jakie głoski słyszy w poszczególnych słowach;
  - synteza fonemowa – tym razem to osoba badająca podaje głoski, a zadaniem dziecka jest połączenie ich w całe słowo. Podobnie jak poprzednio – wyrazów jest 8 i składają się one kolejno z 3 do 10 głosek.
- Badanie pamięci słuchowej – sprawdza, ile wyrazów ze słyszanego ciągu dziecko zapamiętuje.

Ta próba składa się z 3 serii zawierających po 5 wyrazów. Osoba badająca mówi kolejne wyrazy z serii, a zadaniem dziecka jest ich powtórzenie. Kolejność odtwarzania pełni tutaj rolę drugorzędną. Ważne jest to, ile słów zostało zapamiętanych.

W badaniu prowadzonym przeze mnie zrezygnowałam z części sprawdzającej pamięć słuchową, ponieważ do tego celu wykorzystałam osobny test – *Zetotest* Grażyny Krasowicz-Kupis [zob. Krasowicz-Kupis 1994].

*Zetotest* służy ocenie funkcjonowania tzw. pętli fonologicznej, czyli krótkotrwałej pamięci fonologicznej [por. Maurer 2006, 11–16].

Składa się z 40 sztucznych wyrazów o zróżnicowanej złożoności fonetycznej. Badający czyta dziecku pojedynczo kolejne słowa, prosząc każdorazowo o ich powtórzenie. Przeciętnie badanie trwa niespełna 3 minuty.

Podstawowym wskaźnikiem w teście jest liczba poprawnie powtórzonych słów. Składa się on z 7 serii bezsensownych wyrazów (w sumie

28) będących zestawieniem sylab otwartych zbudowanych ze spółgłoski i samogłoski. Każda seria złożona jest z czterech wyrazów o wzrastającej długości (od 2 do 5 sylab). Zawierają one z założenia większość głosek języka polskiego – w tym samogłoski nosowe, spółgłoski przedniojęzykowo-dziaśłowe [š, ž, č, ž] czy środkowojęzykowe [š, ž, č, ž]. Badanie polegało na odczytaniu przez badającego każdego wyrazu pojedynczo, po czym dziecko go powtarzało. Poszczególne słowo było czytane tylko raz i nie można było przywoływać go ponownie.

Odpowiedzi poprawne otrzymują w *Zetoteście* 1 punkt, odpowiedzi błędne natomiast 0 punktów. Wynik końcowy stanowi sumę wszystkich bezbłędnych odpowiedzi dziecka.

*Test odtwarzania struktur rytmicznych* Miry Stambak służy do oceny poziomu rozwoju percepcji słuchowej (traktując słowa jako struktury rytmiczno-czasowe) [por. Bogdanowicz 1985, 156]. Składa się z 21 różnych układów rytmicznych ułożonych zgodnie z zasadą stopniowania trudności [zob. Stambak 1974].

Podczas tego badania osoba prowadząca je wystukuje ołówkiem poszczególne struktury rytmiczne z pewnymi przerwami. Małym kartonikiem zasłania pole widzenia, aby badany nie mógł widzieć ręki i ołówka badającego. Badany powinien wystukiwany układ powtórzyć (odstukując go). Jeżeli dziecko nieprawidłowo odtworzy dany układ, powtarzamy go po raz drugi. Dopiero dwukrotne błędne odtworzenie liczy się jako 1 błąd.

## CHARAKTERYSTYKA GRUPY BADAWCZEJ

W badaniach wzięły udział dzieci w wieku 7,3–9,3 lat – uczniowie drugich klas szkoły podstawowej. W grupie badanych było 30 dziewczynek (43%) i 39 chłopców (57%). Zróżnicowanie pod względem płci odpowiada stosunkowi 4 : 3 na rzecz chłopców. Wśród badanych nie było dzieci z orzeczeniami o niepełnosprawności. Uczniowie znajdowali się w normie intelektualnej.

## SPOSÓB ANALIZY MATERIAŁU BADAWCZEGO

*Nieznany język* M. Bogdanowicz, *Zetotest* G. Krasowicz-Kupis oraz *Test odtwarzania struktur rytmicznych* M. Stambak to wystandaryzowane narzędzia diagnostyczne, dla których zostały opracowane normy (dostosowane do poszczególnych poziomów wieku badanych).

Oceny *Nieznanego języka* oraz *Zetotestu* dokonuje się za pomocą norm stenowych, które wyglądają następująco:

- sten 1–2 – ocena niska;
- sten 3–4 – ocena poniżej przeciętnej;

- sten 5–6 – ocena przeciętna;
- sten 7–8 – ocena powyżej przeciętnej;
- sten 9–10 – ocena wysoka.

Za normę uznaje się oceny od stenu 5–6 (czyli oceny przeciętnej) do stenu 9–10 (czyli oceny wysokiej). Poniżej normy natomiast znajdują się dzieci, których liczba punktów uzyskanych w teście znajduje się w grupie wyników z przedziału 1–4 stenu.

W celu ułatwienia obliczeń w kalkulacyjnym arkuszu zbiorczym zastosowałam następujące oznaczenia odpowiadające skali pięciostenowej:

- dla stenu 1–2 (czyli oceny niskiej) jako odpowiednik przyjąłam liczbę: -2;
- dla stenu 3–4 (czyli oceny poniżej przeciętnej) jako równoważnik uznałam liczbę: -1;
- dla stenu 5–6 (czyli oceny przeciętnej) jako odpowiednik przyjąłam liczbę: 0;
- dla stenu 7–8 (czyli oceny powyżej przeciętnej) jako ekwiwalent przyjąłam liczbę: 1;
- dla stenu 9–10 (czyli oceny wysokiej) natomiast jako równoważnik uznałam liczbę: 2.

Wszystkie wyniki znajdujące się więc poniżej zera są wynikami poniżej normy, wszystkie powyżej zera (włącznie z samym zerem oznaczającym wartość przeciętną) – rezultatami w normie.

Oceny *Nieznanego języka* dokonuje się w 6 aspektach (porównywanie paronimów, analiza paronimów, analiza sylabowa, synteza sylabowa, analiza fonemowa oraz synteza fonemowa). Otrzymane w tych kategoriach wyniki dodawałam więc do siebie, uzyskując skalę stopniową od -12 do 12. Wśród badanych dzieci nie było jednak wypadku, w którym jakiegokolwiek dziecko uzyskałoby -12 bądź 12 punktów. Na wykresach będę więc zawężać punktację wyników do takiej, która wystąpiła w mojej grupie badanych.

Podobnie wygląda sytuacja w kontekście analizy liczby punktów otrzymanych przez dzieci w *Zetoteście* – żadne z dzieci nie osiągnęło wyniku, który znalazłby się w steniu 9–10, a więc żadne nie otrzymało w moim arkuszu kalkulacyjnym oceny odpowiadającej liczbie 2. Wykres jest więc zawężony do przedziału <(-2) -1>.

Do opisu danych w tabelach słowno-liczbowych oraz na wykresach stosuję następujące skróty i symbole:

- < 0 – poniżej normy;
- > 0 – norma / w normie.

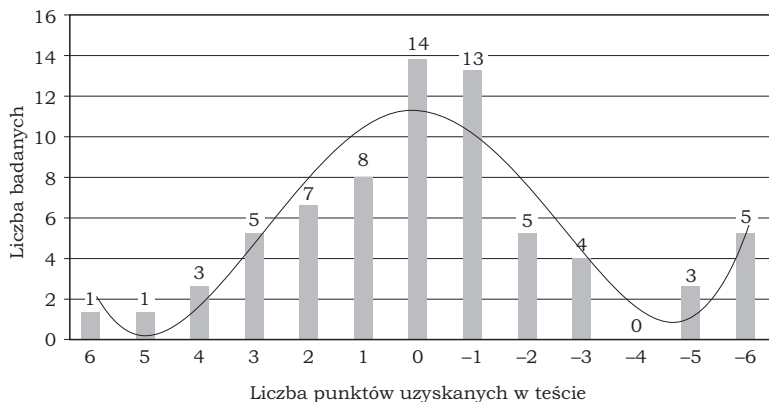
W wypadku analizy danych pochodzących z *Testu odtwarzania struktur rytmicznych*, który nie ma służących do jego opisu norm stenowych, zgodnie z zaleceniami autorki korzystałam wyłącznie z oznaczeń:

- norma / w normie – dla której w dalszych obliczeniach przyjąłam liczbę 0;
- poniżej normy – za równoważnik której uznałam liczbę -1.

## OCENA NIEZNANEGO JĘZYKA

Poniżej umieszczam wykres ilustrujący zależność pomiędzy liczbą badanych dzieci a liczbą punktów uzyskanych w *Nieznanym języku*.

**Wykres 1. Stosunek liczby badanych do liczby punktów uzyskanych w *Nieznanym języku***



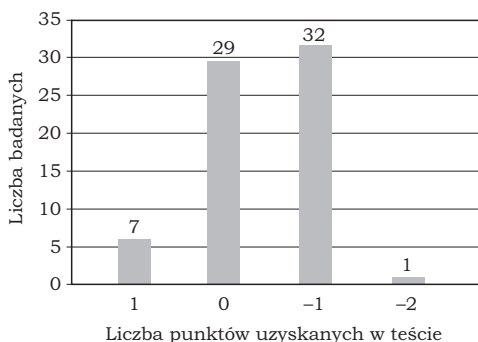
Źródło: opracowanie własne.

Interpretacja danych zawartych na wykresie wykazuje, że największa liczba badanych (14 osób) uzyskuje przeciętne wyniki (odpowiadające liczbie 0) w *Nieznanym języku*. Oznacza to, że poziom rozwoju słuchu fonemowego (porównywanie paronimów), umiejętność dokonywania analizy struktury fonemowej oraz analizy i syntezy głoskowej i sylabowej u większości uczniów klas II znajdują się w normie dla wieku. Stosunek dzieci pozostających w normie rozwojowej (57% wszystkich badanych) do tych znajdujących się poniżej (43%) wynosi odpowiednio 4 : 3. Liczba uczniów ze skrajnie zaburzonymi funkcjami wynosi 8 osób (-5 i -6 punktów) i znacznie przewyższa liczbę uczniów wypadających w teście na tle rówieśników bardzo dobrze (2 uczniów, którzy osiągają odpowiednio 5 i 6 punktów). Płeć dzieci nie miała w tym badaniu znaczenia diagnostycznego. Wyniki testu nie są więc zadowalające w kontekście badania świadomości fonologicznej. Duży odsetek dzieci wykazuje zaburzenia rozwoju słuchu fonemowego oraz badanych umiejętności fonologicznych.

## OCENA ZETOTESTU

Poniżej znajduje się wykres ukazujący zależność pomiędzy liczbą badanych dzieci a liczbą punktów uzyskanych w *Zetoteście*.

**Wykres 2. Stosunek liczby badanych do liczby punktów uzyskanych w *Zetoteście***



Źródło: opracowanie własne.

Analiza wykresu pokazuje, że największa liczba badanych (32 osoby) uzyskuje w *Zetoteście* wynik poniżej przeciętnej (odpowiadający liczbie -1). Różnica między uczniami z rezultatem poniżej przeciętnej (-1) a badanymi wypadającymi na poziomie przeciętnym (wynik odpowiadający liczbie 0) jest jednak niewielka (przeważają 3 osoby na rzecz osób z wynikami poniżej przeciętnej). Stosunek dzieci pozostających w normie rozwojowej (36 osób) do tych znajdujących się poniżej normy (33 osoby) wynosi odpowiednio 12 : 11 – a więc w ogólnej ocenie testu w nieznacznym stopniu przeważają uczniowie osiągający rezultaty zgodne z normą. Tylko jeden badany otrzymał w *Zetoteście* ocenę niską (odpowiadającą liczbie -2). Wyniki żadnego z dzieci nie zakwalifikowały się do oceny wysokiej. W świetle badania krótkotrwałej pamięci fonologicznej większość uczniów osiąga więc wyniki adekwatne do norm, a zróżnicowanie to jest bardzo niewielkie – wciąż porównywalnie duża grupa dzieci wykazuje zaburzenia w tym aspekcie.

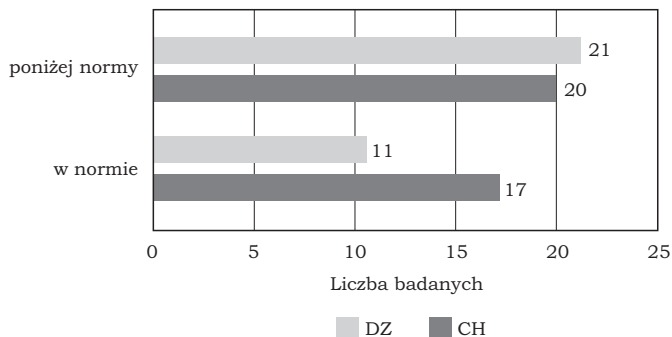
W grupie badanych z wynikami właściwymi dla ich wieku znajduje się 19 chłopców i 17 dziewczynek, a pośród dzieci z rezultatami nieadekwatnymi w stosunku do normy – 18 chłopców i 15 dziewczynek. Płeć nie ma więc istotnego wpływu na oceny osiągane przez dzieci w *Zetoteście*.



### OCENA TESTU ODTWARZANIA STRUKTUR RYTMICZNYCH

Poniżej umieszczam wykres przedstawiający zróżnicowanie płci dzieci wypadających w *Teście odtwarzania struktur rytmicznych* w normie oraz poniżej normy.

**Wykres 3. Zróżnicowanie płci dzieci wypadających w *Teście odtwarzania struktur rytmicznych* w normie oraz poniżej normy**



Źródło: opracowanie własne.

Wśród badanych znajduje się 38 dzieci w normie oraz 41 uczniów poniżej normy. Liczba osób z wynikami nieadekwatnymi do ich wieku nieznacznie przewyższa zatem liczbę osób pozostających w normie. Ocena percepcji słuchowej u uczniów pokazuje deficyty w tym zakresie. Pośród dzieci wypadających w *Teście odtwarzania struktur rytmicznych* w normie jest 17 chłopców i tylko 11 dziewczynek. Wyniki poniżej normy zaś otrzymało 20 chłopców i 21 dziewczynek. W teście M. Stambak lepiej wypadli więc chłopcy. Dysproporcja pod względem płci nie jest jednak bardzo znacząca.

### PODSUMOWANIE

Celem badań była ocena poziomu rozwoju *świadomości fonologicznej* uczniów drugiej klasy szkoły podstawowej.

Wyniki testów kształtują się na podobnym poziomie. W większości liczba dzieci osiągających wyniki normatywne jest zbliżona do liczby dzieci uzyskujących wyniki nieadekwatne do ich wieku (bądź w odwrotnym stosunku). W zakresie poziomu rozwoju słuchu fonemowego oraz umiejętności fonologicznych liczba dzieci pozostających w normie rozwojowej (39 dzieci) przewyższa liczbę dzieci osiągających wyniki poniżej normy (30 wszystkich badanych). Grupa uczniów ze skrajnie zaburzonymi funkcjami liczy 8 osób i znacznie przewyższa to liczbę uczniów wypadających w teście na tle rówieśników bardzo dobrze (2 uczniów).

W świetle badania krótkotrwałej pamięci fonologicznej liczba dzieci pozostających w normie rozwojowej wynosi 36 osób, a znajdujących się poniżej normy – 33 osoby, a więc w ogólnej ocenie testu w nieznacznym stopniu przeważają uczniowie osiągający wyniki normatywne dla ich wieku. Prawie połowa drugoklasistów wykazuje jednak dysfunkcje w tym aspekcie. W zakresie oceny percepcji słuchowej wśród badanych znajduje się 28 dzieci w normie oraz 41 uczniów poniżej normy – w tym teście badani uzyskali więc najgorsze rezultaty.

Sprawności fonologiczne dzieci odnoszą się do biegłości w wykorzystaniu fonologicznego systemu języka. Ich znaczenie jest szczególnie ważne dla prawidłowego rozwoju mowy, a także opanowania czytania i pisania oraz przyswajania języków obcych. Stanowią one ważną składową rozwoju językowego dziecka. Warunkują rozwój wymowy, formowanie fonemów i sluchu fonemowego, są podstawą tworzenia reprezentacji fonologicznych i leksykalnych słów, będących podstawą słownika, a przez to fundamentem nabywania gramatyki przez dzieci. W konsekwencji *świadomość fonologiczna* stanowi warunek niezbędny do nabywania umiejętności czytania. *Świadomość fonologiczna*, jako podtyp świadomości językowej, w rozumieniu dostępu do właściwych jednostek reprezentacji fonologicznej pozwala na przyswojenie pisma. W związku z tak istotnym znaczeniem tego aspektu rozwoju językowego ważne jest, aby był on odpowiednio diagnozowany, a wszelkie deficyty w tym zakresie dostrzeżone wystarczająco wcześnie, żeby można było zapobiegać ich dotkliwym konsekwencjom [por. Domagała, Mirecka 2014, 150–151].

Zaprezentowane wyniki są więc niepokojące i mogą być przesłanką do poświęcania większej uwagi rozwojowi *świadomości fonologicznej* uczniów w pierwszych latach nauki szkolnej. Na podstawie szczegółowej analizy rezultatów można zaplanować działania wspomagające rozwój językowy dziecka oraz program terapeutyczny. Struktura testów pozwala na ocenę wielu aspektów świadomości fonologicznej, dzięki czemu daje możliwość dostrzeżenia szczegółowych, wąskich deficytów, a jednocześnie bardziej trafnego ukierunkowania działań profilaktycznych i terapeutycznych, np. słabe wyniki dla poziomu fonemowego przy względnie dobrych poziomie sylabowego są dla nas wskazówką, że dziecko wymaga stymulacji umiejętności na poziomie fonemowym.

## Bibliografia

- M. Bogdanowicz, 1985, *Psychologia kliniczna dziecka w wieku przedszkolnym*, Warszawa.
- M. Bogdanowicz, 1989, *Leworęczność u dzieci*, Warszawa.
- M. Bogdanowicz, 2011, *Nieznany język*, Warszawa.
- M. Bogdanowicz, 2012, *Diagnoza dysleksji rozwojowej [w:] E. Czaplewska, S. Milewski (red.), Diagnoza logopedyczna. Podręcznik akademicki*, Sopot.

- A. Domagała, U. Mirecka (red.), 2014, *Stuch mowny. Klasyfikacja zjawisk* [w:] S. Grabias, M. Kurkowski (red.), *Logopedia Teoria zaburzeń mowy*, Lublin.
- G. Krasowicz-Kupis, 1994, *Zetotest*, Gdańsk.
- G. Krasowicz-Kupis, 1999, *Rozwój metajęzykowy a osiągnięcia w czytaniu u dzieci 6–9-letnich*, Lublin.
- G. Krasowicz-Kupis, 2004, *Rozwój świadomości językowej dziecka: teoria i praktyka*, Lublin.
- Z.M. Kurkowski, 2013, *Audiogenne uwarunkowania zaburzeń komunikacji językowej*, Lublin.
- P. Łobacz, 1997, *Nabywanie systemu fonologicznego a świadomość fonologiczna dzieci* [w:] H. Mierzejewska, M. Przybysz-Piwko (oprac.), *Rozwój poznawczy i rozwój językowy dzieci z trudnościami w komunikacji werbalnej: diagnozowanie i postępowanie usprawniające*, Warszawa.
- A. Maurer (red.), 2006, *Dźwięki mowy. Program kształtowania świadomości fonologicznej dla dzieci przedszkolnych i szkolnych*, Kraków.
- S. Milewski, 1992, *Analiza fonemowa polskich wyrazów przez dzieci w wieku przedszkolnym* [w:] S. Grabias (red.), *Język polski jako język obcy*, Lublin.
- B. Rocławski, 1994, *Stuch fonemowy i fonetyczny. Teoria i praktyka*, Gdańsk.
- M. Stambak, 1974, *Test odtwarzania struktur rytmicznych* [w:] R. Zazzo, *Metody psychologicznego badania dziecka*, tłum. M. Maniecka, E. Lewicka, Warszawa.
- I. Styczek, 1982, *Badanie i kształtowanie słuchu fonematycznego: komentarz i tablice*, Warszawa.

### ***Phonological awareness among second class primary school pupils***

#### Summary

Phonological awareness is a term of very complex definitions. The diversity concerns in particular the scope of the notion (there are both very narrow definitions of phonological awareness, where it is identified virtually exclusively with phonematic hearing, and very broad ones). The available tests enabled me to examine the following aspects of phonological awareness among second class primary school pupils: ability to differentiate phonemes (comparison of paronyms), phonological skills, that is operating on phonological units (analysis of the phonemic structure of paronyms, syllable and sound synthesis and analysis of artificial words), phonological echoic memory (direct memory of artificial words), as well as echoic perception and sensory-motor coordination (precisely, echoic-motor one). The study has shown that after the first year of school education most of the examined children achieved results that were inadequate to the adopted standards.

Trans. Monika Czarnaeka